

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2021 / Vol. XL / 2-3 / 123-125
Prikaz monografije
Primljeno: 5. aprila 2021. godine
Prihvaćeno: 13. aprila 2021. godine

EFEKTI ZATVORA U RESOCIJALIZACIJI OSUĐENIKA

Autorka: Jasmina Igrački

Monografija prati izlaganje efekta zatvora u resocijalizaciji osuđenika kroz sedam poglavlja. Prva tri poglavlja obrađuju istoriju nastanka i razvoja zatvorskih sistema i prikazuje kako klasične tako i moderne sisteme izvršenja krivičnih sankcija, sa osvrtom na zatvore u Srbiji. Preostala četiri poglavlja zalaze i temeljno obrađuju tematiku resocijalizacije osuđenika, vrste tretmana, efekte zatvora kao i pozitivne i negativne efekte. Monografija kombinuje kako teorijske i tako empirijske elemente u prikazu relevantnog pojma resocijalizacije u kontekstu srpskog zatvorskog sistema. Važnost teorijskih elementa se tiče uokviravanja i optimalnijeg predstavljanja, izlaganja i razumevanje pomenute teme. Empirijske elemente čine podaci kojim je testiran navedeni okvir, i koje čine osuđeni prestupnici Kazneno-Popravnog Zavoda u Požarevcu - Zabeli.

Mehanizmi lišavanja slobode kao forma kazne su postojali još od davnina i uvezani su sa počecima ljudske socijalne organizacije. Međutim, kao kazna unutar zakonodavstva, prvi put je uvedena krajem osamnaestog veka u Francuskoj gde su i formirane prve institucije zatvora kakve su nam danas poznate. Kao odgovor na nesistematizovano kažnjavanje koje karakteriše prethodne periode, a podstaknuto usložnjavanjem društvenih interakcija, po prvi put nastaju i sistemi izvršenja kaznenih sankcija. Takvi sistemi se u opštim crtama klasifikuju kao klasični i moderni, i predstavljaju dve grupacije sistema kažnjavanja.

Na jednoj strani se nalaze klasični sistemi koji se baziraju na lišavanju slobode pojedinaca kao način postupanja sa prestupnicima, što istovremeno predstavlja i podstrek prevenciji. Klasični sistemi su se u početku bavili isključivo prostornom organizacijom zatvorskih sistema, sa progresivnim uvođenjem obzira prema humanim i praktičnim aspektima. Klasični sistemi liče na niz pokušaja-i-pogrešaka, gde novi sistemi prisvajaju pozitivne aspekte prethodnih i pokušavaju da uklone negativne. U okviru monografije su kratko prikazani sledeći klasični sistemi: sistem zajedničkog zatvora, pensilvanijski ćelijski sistem, oburnski ćelijski sistem, engleski i irski progresivni sistemi i Makonokijev bodovni sistem.

Na drugoj strani se nalaze moderni sistemi koji počivaju na drugačijim idejama u postupanja s prestupnicima: resocijalizacija treba biti svrha kažnjavanja, kaznu treba prilagoditi pojedincu prema kojima se treba humanije postupati. Kritikovane su

ideje da su zatvori u istoriji najefikasnije ostvarivali funkciju izolacije počinioca iz društva i da to postaje „mesto za disciplinovanje“ koje ne daje rezultate ni u prevenciji kriminaliteta ni u promeni ponašanja prestupnika. To važi kako za kazne tako i za zatvorske sisteme u celini. Skromni efekti kazne zatvora podstakli su na iznalaženje drugih opcija kažnjavanja koje su objedinjene pojmom alternativnih sankcija (npr. medijacija, restitucija, neplaćen rad u zajednici i slično).

Međutim, pokazuje se da su očekivane karakteristike modernih sistema bile previsoke i nerealne. Stanje u srpskim zatvorima reflektuje situaciju u modernim penitencijarnim sistemima. Povrat krivičnim delima je i dalje visok, zatvori su prenatrpani, resocijalizacija je problematična, osuđenička struktura postaje sve složenija, osoblje je često nedovoljno edukovano u radu sa zatvorenicima, a fizička i materijalna situacija u zatvorima daleko je od zavidne.

Sama resocijalizacija obuhvata neke bitne faktore koji su oličeni u kategorizaciji zatvora i klasifikaciji osuđenika. Savremena kategorizacija penitencijarnog sistema polazi od aspekta menadžmenta i psihološkog aspekta, koji je dodatno diferenciran na objektivne i subjektivne kriterijume. Takva kategorizacija je rezultirala formiranju otvorenog, poluotvorenog i zatvorenog sistema zatvora koji predstavlja različiti nivo ozbiljnosti sistema u postupanju prema osuđenima. Pored kategorizacije zatvora, klasifikacije zatvorenika su takođe relevantan faktor sprečavanja „kriminalne infekcije“ i menjanju kriminalnih navika. Takva klasifikacija je uvedena u Srbiji 1998. i sastoji se od tri osnovne kategorije (A, B и B), od kojih svaka poseduje potkategorije (A1, A2, B1, B2, B1 и B2). Motivaciona uloga klasifikacionih sistema daje neznan napredak u tretmanu, ali je potrebno uzeti u obzir težinu dela osuđenih u KPZ Požarevcu. S druge strane, radna terapija i stepen zadovoljstva radom se pokazuje da pozitivno utiče na resocijalizaciju osuđenika.

Za postupanje prema osuđenim licima na izdržavanju kazne najčešće korišćeni tretmani obuhvataju: vaspitanje i obrazovanje osuđenika, radno angažovanje, organizovanje slobodnog vremena, nagrađivanje i kažnjavanje osuđenika, i postpenalna pomoć osuđenima. I pored prisutnosti svih vrsti tretmana, rezultati sa terena ukazuju na slab progres i učinak tretmana na resocijalizaciju pojedinaca. Posebno zabrinjavajuće je nedovoljno zastupljeno obrazovanje i radno osposobljavanje kao i postpenalni tretmana odraslih osuđenika. Prema dobijenim rezultatima o stavovima osuđenika, dužina boravka u zatvoru ne utiče značajno na učinjeno krivično delo, odnos prema žrtvi kao i stavu prema kriminalitetu uopšte. Proces napredovanja u procesu realizacije tretmana je vrlo spor, a razlika u statusu osuđenika pri dolasku u zatvor i u vreme ispitivanja gotovo istovetna.

Resocijalizacija na taj način dobija sve više karakter kazne, a manje karakter tretmana koji za cilj ima reintegraciju osuđenika u društvo. Sve veći problemi unutar zatvora, kao i tranzitivni konteksti društva, sve više ograničavaju mogućnosti primene tretmana, istovremeno otvarajući put ka jednostavnijim ophođenjem i to putem kazne. Efekat takve promene je vidljiv kako u Srbiji tako i na globalnom nivou gde se stopa recidivizma kreće oko 60%, struktura osuđenika biva sve složenija, kriminalna dela sve teža, lošim materijalnim, fizičkim i edukativnim uslovima i sličnim poteškoćama.

Glavni doprinos monografije je istaknut empirijskim rezultatima koji ukazuju da zatvori nemaju u značajnoj meri uticaj na korekciju ponašanja prestupnika kao i da izostaju vrste tretmana koji bi na optimalan način uticali na resocijalizaciju zatvorenika. Otuda, monografija predstavlja i svojevrstan prekursor za dalja pitanja mogućnosti zatvorskih sistema da uspešno modifikuju ličnost zatvorenika tokom izdržavanja krivične sankcije, koji oblici tretmana efektivno učestvuju u menjanju navika i stavova osuđenika, i konačno postoje li alternative zatvorskih kazni uzimajući u obzir pozitivne i negativne strane zatvaranja prestupnika.

Monografija takođe predstavlja objedinjen uvodni pristup zatvorskim sistemima, kako njihovoj istoriji tako i o pravnoj regulativi, kao i srpskim krivičnim sistemima. Iscrpno su predstavljene vrste tretmana i načini resocijalizacije. Međutim, glavna ideja monografije postavlja pitanje u kojoj meri smo odmakli od nekadašnjih primera iz istorije kažnjavanja i da li smo postali humaniji u postupanju prema osuđenicima. Da li smo se možda od klasičnih, preko modernih, ponovo vratili do klasičnih sistema?

Nikola Drndarević

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja